PROMĚNY GENIA LOCI SLOVENSKO-ČESKÉHO PŘEŠHRANIČNÍHO REGIONU NA PŘÍKLADU ZÁPADOBESKYDSKÉHO PODHŮŘÍ

Jaroslav Vencálek

Abstract

The scientific monograph „Slovak-Czech cross-border region / Genius loci“ presents uniqueness and specificity of regional wealth of this area. This wealth becomes a symbol of a long-term link between people and landscape for both its material and non-material importance. Using the method of historical-development analysis the author presents a wide variety of cases in which a successful transformation of human activities was made due to the knowledge of the genius loci (regionis) as an internal development force. West-Beskidian Piedmont which covers only 3.8 % of the whole area was used as an example.

Keywords: genius loci, historical-development analysis

Úvod

Na mezinárodním odborném semináři „Regionálne cennosti“ konaném v Prievidzi (září 2014) jsem uvedl: „Technokratická řešení, na nichž se v drtivé míře podílejí ekonomové, politikové a právníci začala na přelomu 2. a 3. tisíciletí prudce ztrácet svou exkluzivní legitimitu. Lidé totiž nejen přestali byrokratickým strukturám důvěřovat, ale sami začali proti nim vystupovat prostřednictvím plejády nově se rodících občanských iniciativ. Stáváme se svědky nové aktuální potřeby – na bázi jiných paradigmatických předpokladů – pokusit se nově „převyprávět společný evropský příběh“. Podstatou tohoto nového přístupu k vlastní realitě se stala potřeba znovu se důsledně zabírat aktivizací vnitřních rozvojových zdrojů a harmonizovat tyto procesy se všemi jevy, které v rámci globalizace difundují do dílčích částí krajiny, kterou vnější ekonomické tlaky často devastují a ničí (Ivanička, 2006)... Jestliže atribut konkurenceschopnosti vychází z ryze racionálního vnímání společenské reality, pak spolupráce na bázi vzájemné výhodnosti vychází spíše ze vztahů a vazeb založených na bázi lidské iracionality (např. láska k bližnímu člověku, lidská empatie, tolerance a důvěra). Z tohoto aspektu se popularizace historicko-vývojových vazeb a znalost hodnot, jimiž disponují dílčí části krajiny (lokality, regiony) stávají nutností v úsilí o obnovu harmoničtějších vztahů mezi lidmi a jimi obývanou krajinou.

Po desetileté badatelské práci tak mohla být vydána vědecká monografie (Vencálek, 2013), prezentující jedinečnost a specifičnost regionálního bohatství, které svou významností (ať materiální nebo nemateriální) se stává symbolem

dlohodobého sepětí člověka s krajinou. Nově utvářené modely fungování integrovaného evropského prostoru proto vyžadují, aby se opíraly jak o *genia loci* jednotlivých zemí tak i jejich regionů, spolu s pochopením *genia* Evropy jako celku v měnících se celosvětových podmínkách.

Cílem příspěvku je poukázat na regionálním příkladu Západobeskydského podhůří (prostupujícím z Moravskoslezského kraje do Zlínského kraje), na vnitřní rozvojové zdroje, které svou podstatou jsou spjaté s *geniem loci* (regionis) příslušných částí slovensko-českého příhraničního regionu.

Použitím metody historicko-vývojové analýzy bylo možno nastínit proměny *genia loci* (regionis) vycházející ze zakódované myšlenkové pestrosti a bohatství lidských artefaktů na bázi poznání vzájemných vztahů vnitřního prostředí člověka (*inscape*) a jeho vnějšího krajinného rámce (*landscape*). Regionální příklady jsou uvedeny ve vztahu ke čtyř dílčích částí Západobeskydského podhůří: severovýchodní část; Frenštátská brázda; Štramberská vrchovina a Příborská pahorkatina; Kelčská pahorkatina.

Proměny *genia loci* v severovýchodní části Západobeskydského podhůří

Podle legendy bylo Těšínem pojmenováno území u řeky Olše knížecími syny Bolkem, Leškem a Těškem (Těšimírem). Svátek Tří bratří/Święto Trzech braci náleží ke každoročně oslavovaným událostem jak v Českém Těšíně, tak i Cieszyńie. A protože se jedná o města na česko-polské hranici, i kulturní programy často nesou pojmenování hraniční. Je tomu tak v případě filmových přehlídek Kino na hranici („Kino na granicy“) nebo mezinárodního divadelního festivalu Bez hranic („Bez granic“).

Velký význam je připisován těšínskému rodákovi, literátu a autorovi náboženských písní, Jiřímu Třanovskému (1591 – 1637). Jeho české písně pomáhaly v dobách sociálního, náboženského, kulturního i jazykového útlaku udržovat české národní povědomí. Výsledkem jeho tvůrčí literární práce je sbírka latinských náboženských básní *Odorum sacrarum sive hymnorum libri tres* (Tři knihy posvátných písní či hymnů). Velký úspěch tohoto díla měl vliv na jeho vstup r. 1631 do církve svatomikulášské (Liptovský Mikuláš). Jeho hlavním úkolem bylo vytvořit zpěvník pro evangelické Slováky. Roku 1635 vydal v Levoči dílo *Phiala odoramentorum* (Číše kadidel) a o rok později dlouho očekávaný český zpěvník *Cithara sanctorum* (Citara svatých). Právě toto dílo se stalo po Bibli druhou nejoblíbenější knihou evangeliků. Jeho podpora protestantské církve vedla k získání pozdějšího přídomek „slovanský Luther“. V roce 2013 byl v Třanovicích slavnostně otevřen v tamním evangelickém kostele Památník Jiřího Třanovského.

V uhelném hornictví, hutním a chemickém průmyslu Těšínského Slezska si významné postavení dlouhodobě uchovával starobylý slezský šlechtický rod Larischů (Larisch von Ellgoth und Karwin, od roku 1791 známý jako rod Larisch-Mönnichů). Fenomén této rodiny se trvale pojí s oběma částmi původně

jednotlivého města. Politické dohody z 28. července 1920 k územnímu vymezení ČSR, uzavřené v belgickém lázeňském letovisku Spa, znamenaly konec jednoho města a vznik řekou Olší rozdělených měst dvou – Českého Těšína a Cieszyna. Symbolem opětovného propojení (nejen) historického Těšínského Slezska je 750 m dlouhé přemostění údolí řeky Olše s 12 m širokou vozovkou mezi Chotěbuzí a polskými Boguszowicemi uvedené do provozu v roce 1991. Po mostě se uskutečňuje více než polovina kamionové dopravy přes česko-polskou hranici.

Osadu Třinec získal roku 1799 Albert Sasko-Těšínský (1766 – 1822), který ji připojil k majetku Těšínské komory. Protože krajina poskytovala dostatek pelosideritické železné rudy, vápence, ale také volnou pracovní sílu, rozhodli se majitelé Těšínské komory vybudovat v Třinci železářny. Roku 1839 byla zapálena první pec na výrobu surového železa. Výhodná geografická poloha Třince na dopravní tepně procházející územím Těšínské komory významně ovlivňovala další rozvoj třineckého hutnictví. Chudé beskydské rudy byly nahrazeny kvalitnějšími železnými rudami ze slovenské Spiše a Gemeru. Po zániku Těšínské komory, postoupením majetku Rakouské báňské a hutní společnosti (1906) se výroba specializovala na produkci surového železa, oceli a válcovaného materiálu. Třinecké ocelářství se v měřítku Evropy prosazuje i nově vytvářených globálních vztazích (výroba dlouhých kolejnic; český Třinec, rakouský Leoben, francouzský Lille). Severovýchodní část Západobeskydského podhůří byla protkána sítí železářských výrobníh. Arcivévoda Karel (1771 – 1847) založil roku 1833 v Lískovci dvě zkoušovací výhně. Objekt byl po něm pojmenován Karlova huť. Od počátku 20. století se lískovecký závod specializoval na výrobu jemných a hrubých válcovaných plechů. Tato produkce je v současnosti téměř paralyzována nově působícími celosvětovými vztahy výrobců automobilového průmyslu, který je v nebyvalé míře zapuštěn i do krajiny slovensko-českého příhraničního regionu (Hyundai, KIA).

Frýdek byl založen těšínskými knížaty jako slezská kolonizační osada (po roce 1327). Byl tehdy dvakrát větší než moravský Místek ležící na levém břehu Ostravice. Když přestala 30. listopadu fungovat hranice na řece Ostravici, psal se nejen rok 1928, ale bylo také Ondřeje. A právě Ondra (Ondráš) se stal mýtickým jménem Frýdecko-Místeka. Životní osudy slezského zbojníka Ondráše z Janovic (1680 – 1715) se staly zdrojem bohaté lidové slovesnosti, a také výrazně ovlivnily a stále ovlivňují tvorbu mnoha umělců.

K prvním textilním firmám náležela ve Frýdku továrna Josefa Munka z r. 1832. První slezská přádelna bavlny, tkalcovna, bělidlo a úpravna byly založeny Adolfem Lansbergerem v roce 1850. Kdysi největší bavlnářský závod ČR (Slezan) zpracovával kromě bavlny i viskózovou, polyesterovou a akrylovou stříž. Závod Slezan ale již náleží minulosti – textilní výroby byly zrušeny a genius loci v této podobě se z krajiny vytrácí.

Při jihozápadním okraji Frýdku-Místku se zvedají Palkovické hůrky, které se u Hukvald prudce svažují k řece Ondřejnici. Zvláště na podzim, kdy opadne listí

mohutných buků, oplývají Palkovické hůrky podmanivými průzory na hukvaldský hrad a obec Hukvaldy spjatou s rodištěm hudebního génia Leošem Janáčkem (1854 – 1928).

Proměny genia loci Frenštátské brázdy

Nejvýznamnějším symbolem Frenštátské brázdy bylo železářství. Historie frýdlantských hamrů spadá až do roku 1618. Již koncem 17. století pokryly tehdejší poptávku po železe celé habsburské monarchie. Počátkem 19. století produkovaly hutě ve Frýdlantu nad Ostravicí a Čeladné téměř 20 % moravské produkce surového železa. Litinový kříž u čeladenského kostela sv. Jana Nepomuckého pocházející z roku 1834, připomíná kromě religiozního významu i železářského ducha této krajiny. Roku 1835 byla dostavěna válcovna a nový hamr na výrobu hřebíkového železa v Čeladné. Ve druhé polovině 19. století docházelo k trvalému snižování konkurenceschopnosti podbeskydských železářských středisek. V roce 1882 čeladská pec vyhasla. Surové železo se později tavilo v Podbeskydí pouze ve Frýdlantu nad Ostravicí, ale i tam byla výroba koncem 19. století zastavena. Po roce 1902 zůstala v provozu pouze slévárna. Důležitou součástí výroby se staly umělecko-průmyslové a galanterní předměty. Dlouholetou tradici má smaltování. Předchůdce smaltového závodu Norma měl své kořeny v sousedním Pstruží. Frýdlantské kvalitní keramické smalty vysoké chemické a mechanické odolnosti zdobí četné domácnosti.

Lázeňství v Čeladné bylo od počátku orientováno k léčbě velkého spektra různých onemocnění, zahrnujícího nepravidelnosti v látkové výměně, choroby dýchacího ústrojí, nemoci jater a ledvin, zažívací potíže, poruchy srdeční činnosti či chronická onemocnění nervové soustavy. Využívaly se především koupele v slatinném minerálním bahně a koupele parní. MUDr. May, působící v Čeladné do roku 1908, vtiskl krajině balneologické základy, které jsou jeho následovníky nadále rozvíjeny. Staronovým zaměřením Beskydského rehabilitačního centra se stala kardiorehabilitace s možností časného přijetí pacientů po operacích srdce či jiných srdečních a cévních příhodách.

V průběhu 17. století se rozšířilo ve Frenštátské brázdě pěstování pohanky. Kromě ovsa se začala vysévat dříve neznámá obilnina – pohanka – a její odolnější druh, zvaný tatarka. Vedle žinčice a ovčího sýra se stala jednou z hlavních složek potravy obyvatelstva tohoto kraje. Dnes je tato jednoletá rostlina z čeledi rdesnovitých (*Fagopyrum esculentum*) oblíbenou složkou vegetariánské stravy, stala se životně důležitou pro pacienty s bezlepkovou dietou a svými celkovými účinky působí blahodárně na lidský organismus. Od roku 1861 doposud se mechanickému způsobu loupání pohanky věnuje rod Šmajstrů z Kopané ve Frenštátě pod Radhoštěm.

Pod horskou rozsochou Kladnaté (715 m n. m.), nedaleko hluboce zaříznutého údolí Radhoštnice, se v rozptýlené struktuře podhorských sídel obce

Trojanovice nachází památník bratří Strnadelů a Jana Knebla. Oku návštěvníka lahodí příjemné dřevěné stavby, které zde byly podle návrhu architekta Aleše Krkošky, vybudovány v letech 1985 – 1989. Původně na tomto místě stávala chalupa z roku 1757, v níž se narodil sochař a malíř Jan Knebl (1866 – 1962) a následně jeho čtyři synovci: spisovatel a básník Bohumír Četyna, vlastním jménem Strnadel (1906 – 1974), malíř, grafik a ilustrátor Antonín Strnadel (1910 – 1975), spisovatel Josef Strnadel (1912 – 1986) a Václav Strnadel.

S touto krajinou jsou bytostně spojeny i další osobnosti, ať už se jedná o básníka a spisovatele Josefa Kaluse (1855 – 1934), významného malíře a grafika Břetislava Bartoše (1893 – 1926), Františka Horečku (1894 – 1976) či fotografa Josefa Sudka (1896 – 1976).

Frenštát pod Radhoštěm je spojován se zimními sporty, zejména pak se skoky na lyžích. Rodák Jiří Raška (1941 – 2012) získal ve skocích na lyžích na Zimních olympijských hrách v Grenoblu (1968) olympijské zlato. V roce 1971 se mu podařilo jako jedinému československému skokanovi na lyžích vyhrát prestižní turné čtyř můstků (Garmisch-Partenkirchen, Oberstdorf, Innsbruck a Bischofshofen). Skoky na lyžích nadále vytváření pro Frenštát pod Radhoštěm výrazný aspekt image tohoto města.

Proměny genia loci Štramberské vrchoviny a Příborské pahorkatiny

Kvalitní vápenec se ve Štramberku (podle nějž byla pojmenována Štramberská vrchovina) těžil již od 17. století. Opravdovou změnu ale zaznamenala krajina až počátkem 80. let 19. století, kdy byl ovlivněn rozvojem průmyslového Ostravska. Výroba cementu byla provozována v letech 1913 – 1996. V současnosti je vyráběno kusové a mleté vápno, vápenný hydrát a mletá vápenná struska. Světle šedé štramberské vápence vznikly působením organismů, žijících v teplém, mělkém subtropickém moři uprostřed druhohor. Ve svrchních třetihorách a ve čtvrtohorách podléhaly štramberské vápence výraznému krasovnění. Na Kotouči bylo známo několik jeskyní: Jurova jeskyně, Slámová sluj, Šipka, Psí kostelík či Čertova díra. Většina z nich vlivem těžby zanikla. V jeskyni Šipka, nacházející se v severní části vrchu Kotouče, vznikla prolomením jeskynního stropu propast zvaná „Malá propáстка“. V letech 1879–1880 tam archeolog Karel Jaroslav Maška objevil část spodní čelisti dítěte neandertálského člověka.

Podle pověsti se s magickou silou Kotouče setkali obyvatelé Štramberka ve 13. století, v dobách nájездů Tatarů. V upomínku na tyto události se ve Štramberku pečou perníkem vonící „Štramberské uši“. Hradní věž zvaná Štramberská Trúba, tvoří zdaleka viditelný symbol malebného Štramberku.

Ignác Šustala (1822 – 1891) po jednání s ostravskými průmyslníky bratry Gutmanny založil roku 1882 v Kopřivnici továrnu na výrobu železničních vozů. Opravdovým mezníkem výroby dopravních prostředků se však stal rok 1897, kdy se v Kopřivnici zrodil první továrně vyráběný automobil ve střední Evropě. V roce

1910 se Kopřivnice stala městysem a sláva zdejší automobilky se šířila po celém světě. V roce 1920 vzniklo pojmenování TATRA a závod se začal prosazovat nákladními tatrovkami. V roce 1947 bylo v městském parku, v jedné z vil Ignáce Šustaly, zřízeno Lašské muzeum. V současnosti jsou v něm umístěny expozice umělecké kopřivnické keramiky a artefakty připomínající život a dílo kopřivnického rodáka, malíře Zdeňka Buriana (1905 – 1981). U příležitosti 100 let od uplynutí výroby prvního automobilu „Präsident“ bylo v centru Kopřivnice otevřeno Technické muzeum Tatra, vybavené moderní audiovizuální technikou. Součástí je expozice Emila a Dany Zátokových. Kopřivnický rodák, atlet Emil Zátok (1922 – 2000) se stal držitelem všech světových rekordů v běhu od pěti do třiceti kilometrů a byl jmenován nejlepším sportovcem světa.

Příbor – jedno z nejstarších měst Moravskoslezského kraje – bývá přezdíváno „městem škol“. Rozvoj vzdělávacích činností je spojován s rokem 1694, kdy byla biskupem Karlem II. z Lichtenštejna z Castellcornu založena v Příboře piaristická kolej. Po jejím zrušení sloužila budova v letech 1875 – 1938 druhému nejstaršímu českému státnímu učitelskému ústavu na Moravě. Z něj vzešla řada významných osobností, k nimž náležel i Tomáš Řehoř Volný, doktor h. c. pražské Karlovy univerzity (1793 – 1871) – zakladatel moravské topografie. Po roce 1945 přešlo vzdělávání učitelů do Opavy a od roku 1964 na tehdejší samostatnou Pedagogickou fakultu do Ostravy (dnes součást Ostravské univerzity). Piaristé zanechali v Příboře vědeckou knihovnu se 4 500 knižními svazky, mezi nimiž se nachází na třicet cenných prvotisků (např. Bible basilejská z r. 1495).

Příborské čtvercové náměstí nese jméno nejslavnějšího příborského rodáka – Sigmunda Freuda (1865 – 1939). S rodiči zde prožil necelá tři léta svého dětství. Proslavil se studiem lidského nevědomí a je považován za zakladatele psychoanalýzy.

V nábožensky smíšených (katolíci, evangelíci), národopisně valašských a lingvisticky lašských Hodslavicích se 14. června 1798 narodil František Palacký. Otec Františka Palackého pod vlivem evangelického vyznání přivedl roku 1807 svého syna do školského ústavu v Kuníně, kde jedna z nejvýznamnějších žen moravského osvícenství, životem těžce zkoušená Marie Walburga hraběnka Truchsess-Waldburg-Zeil (1762 – 1828), sponzorovala výchovu a vzdělání chudé talentované mládeže. V současnosti představuje Kunínský zámek jednu z nejcennějších barokních památek Moravskoslezského kraje, nabízející veřejnosti nádhernou expozici.

Novojičínská expozice „Nechte na hlavě“ připomíná slávu světového producenta plstěných polotovarů a klobouků – závodu Tonak, jehož začátky, spojené s podnikatelem Hücklem, spadají do roku 1799. Kdo si na kloboukovém dýnku (kdekoli na světě) dokáže přeložit výrobní značku Hückel 1799, ví, že tuto „parádní“ pánskou pokrývku hlavy vyrobili v Novém Jičíně.

Původní tržiště, dnes Masarykovo náměstí, má téměř čtvercový půdorys (83 x 85 m). Jeho tvarem byl dán základ obvodové pravoúhlé sítě ulic uvnitř hradeb.

Architektonickou perlou je renesanční stavba v severovýchodní linii měšťanských domů. Tři otevřené arkády v obou poschodích a ozdobné lemování lodžii balustrádami vytvářejí z domu jednu z nejpůsobivějších staveb novojičínské městské památkové rezervace (vyhlášena r. 1967). Tato architektonická památka byla postavena v roce 1563 ve stylu toskánské renesance. V jihovýchodní linii domů náleží k nejpůsobivějším dům „U Bílého anděla“ s rokokovou výzdobou. Na opačném konci jihovýchodní fronty domů je umístěna pamětní deska informující kolemjdoucí, že v tomto domě zemřel 14. 7. 1790 generál Gideon baron von Laudon.

Na Starojickém kopci (496 m n. m.), druhém nejvyšším vrcholu Příborské pahorkatiny, zaujme zřícenina původně zeměpanského strážního hradu Starý Jičín.

Proměny genia loci Kelčské pahorkatiny

Kelčská pahorkatina prostupuje ve Zlínském kraji od Lešné (u Valašského Meziříčí) přes Kelč, Bystřici pod Hostýnem, Prusinovice, téměř až ke Kostelci u Holešova. Zatímco severovýchodní část Kelčské pahorkatiny, značnou měrou tvořená povodím řeky Juhyně, byla ve svém historickém vývoji pod výraznějším vlivem Valaška, plošně rozsáhlejší střední a jižní část byla ovlivněna zemědělskými aktivitami Hané.

Nejvýznamnějším urbanistickým centrem této krajiny je Bystřice pod Hostýnem s dlouholetou nábytkářskou tradicí. Narůžovělá, až červenohnědá barva bukového dřeva byla odpradáвна pro člověka velmi dekorativní. Navíc, po napaření se bukové dřevo snadno ohýbá, je tvárné a dá se z něj zhotovovat nábytek. Tradici bystrického nábytkářství založil roku 1861 Michael Thonet (1796 – 1871), původem z Boppardu (město nacházející se v levobřežní části Rýna, jižně od Koblenze ve spolkové zemi Porýní-Falc), tedy z území na hony vzdáleného Bystřici pod Hostýnem. Ještě za života zakladatele nábytkářské výroby M. Thoneta se jeho továrny staly v rakousko-uherské monarchii významnými centry vývoje a výroby nábytku z ohýbaného bukového dřeva. Výroba byla od počátku zaměřena na produkci židlí, křesel, stolů a stojanových věšáků. Po roce 1945 byla továrna na ohýbaný nábytek pojmenována zkratkou TON. Základem marketingového plánu současné firmy TON, a.s., je vlastní modelová tvorba, výtvarná i konstrukční originalita, vycházející z dlouholeté tradice bystrických nábytkářů.

Nabídka výrobků představuje širokou paletu dvou stovek modelů židlí, sedaček, čalouněných křesel, stolů a stojanových věšáků - cca 1,5 milionů kusů ročně. Výrobky bystrických nábytkářů zdobí český Parlament, Novoměstskou radnici, Veletržní palác, Břevnovský klášter, Rudolfinum a četné hotely velkých měst České republiky. Muzejní expozice ohýbaného nábytku firmy TON, a. s., dává návštěvníkům možnost detailně se seznámit s vývojem tvarů a technologií výroby nábytku z ohýbaného dřeva.

Závěr

Západobeskydské podhůří tvoří ve slovensko-českém přeshraničním regionu pouze 3,8% z celkové rozlohy území (tj. 1 213 km²). Přesto v rámci analyzovaného území byla zjištěna pestrá škála vnitřních rozvojových zdrojů, majících povahu genia loci (regionis). Bylo zjištěno, že v řadě případů byl fenomén genia loci úspěšně využit při transformaci nejrůzněji strukturovaných společenských aktivit.

V severovýchodní části Západobeskydského podhůří bylo velmi úspěšně využito genia loci Těšínska v podobě legendy o Třech bratřích k rozvoji příhraniční spolupráce mezi ČR a Polskem, především ve sféře kultury. Legenda o zbojníku Ondrášovi v nodálně nepříliš výrazném Lašském regionu přispěla k rozvoji kulturně-společenských vztahů uvnitř této části Západobeskydského podhůří.

V transregionálních evropských vztazích bylo využito dopravního aspektu genia loci (zejména posíleného středověkými sídelními a dopravními aktivitami ke zvýraznění historické silniční komunikace procházející Západobeskydským podhůřím z ČR do Polska. Na této komunikaci se vyvinul nejvýraznější hraniční uzel nákladní dopravy mezi ČR a Polskem (Chotěbuz – Boguszowice).

Genius krajiny mající podobu výrazného evangelictví byl využit při zviditelňování kulturního dědictví Jiřího Třanovského (první polovina 17. století) do sféry cestovního ruchu (Památník J. Třanovského v Třanovicích). Je velkým paradoxem, že spíšská Levoča (zapsána na seznamu světového kulturního dědictví) nedokázala vůbec využít tohoto aspektu genia loci k ještě výraznějšímu posílení své image (veškeré materiály jsou veřejnosti nedostupné).

Železářský aspekt genia loci Těšínska se podařilo úspěšně rozvíjet jednak ve vlastní hutní výrobě (evropská centra výroby kolejnic: Třinec, Leoben, Lille), jednak rozvíjet technické památky s touto činností spojené (Třinec, Vendryně).

Z významných osobností dosáhl světového věhlasu hudební skladatel Leoš Janáček, jehož jméno se pojí především s rozvojem kultury (Janáčkova filharmonie Ostrava, Mezinárodní hudební festival Janáčkův máj, Janáčkovy Hukvaldy) ale i dopravou (Leoš Janáček Airport Ostrava).

Genia loci černouhelné těžby bylo v rámci transformace této činnosti dokonale využito v Polsku (Larischův zámek Cieszyn), v ČR především pak v pánevní části regionu (Ostrava, Karviná). Z krajiny se ztratily poslední stopy génia majícího povahu bavlnářského textilnictví.

Ve Frenštátské brázdě, kam jsou kladeny počátky železářství v celém slovensko-českém příhraničním regionu, se nepodařilo uchovat tento aspekt genia regionis. Vše bylo přemodelováno rekreačně-volními aktivitami obyvatel Ostravska (především druhé bydlení).

V souvislosti s rozvojem zájmu o zdravou výživu nabývá fenomén pěstování pohanky doslova renesanci. Průnik valašského etnika na Frenštátsko je

spojován s bohatou literární a výtvarnou činností plejády zdejších osobností neregionálního významu.

Genius regionis Štramberské vrchoviny není ani tak spojován s její nejvyšší částí (masiv Ondřejníku) jako s fenoménem města Štramberku (městská památková rezervace, výrazné zbytky Vněkarpatského vápencového bradla spojené s flórou, faunou, archeologickými a paleontologickými lokalitami a těžebními činnostmi). Zvláštní pozornosti se těší gurmánské speciality. Město Kopřivnice s tradicí výroby automobilů využívá i genia loci v podobě propojení s dvěma světovými osobnostmi (Z. Burian, E. Zátopek).

Krajina je dále velmi výrazně propojena s geniem loci dvou městských památkových rezervací (Nový Jičín, Příbor).

Genius loci Kelčské pahorkatiny výrazně působí především při rozvoji Bystřice pod Hostýnem a aktivit spojených se zpracováváním bukového dřeva.

Literatura

IVANIČKA, K. 2006. *Globalistika / Poznávanie a riešenie problémov súčasného sveta*. Bratislava: IURA EDITION, 2006. 288 s. ISBN 80-8078-028-5.

VENCÁLEK, J. 2013. *Slovensko-český cezhraničný región / Genius loci*. Prešov: Prešovská univerzita, 2013. 424 s. ISBN 978-80-555-0862-7.

TRANSFORMATIONS OF THE GENIUS LOCI OF THE SLOVAK-CZECH CROSS-BORDER REGION USING THE EXAMPLE OF THE WEST-BESKIDIAN PIEDMONT

Summary

We become witnesses of a new current need – the need to try to retell a “common European story” in a new way – on the basis of other paradigmatic assumptions. The essence of this new approach to our own reality is a need to once again consistently deal with activation of internal development resources and to harmonize these processes with all phenomena which in the context of globalization diffuse into sub-parts of the landscape. The aim of this study is to point out the genius loci (regionis) as a possible source of innovation in the landscape using the example of the West-Beskidian Piedmont which covers only 3.8 % of the whole cross-border area. Regional examples are given in relation to the four sub-sections of the West-Beskidian Piedmont – the northeastern part of the West-Beskidian Piedmont, the Frenštát Depression, the Štramberk Highlands, the Příbor Hills and the Kelč Hills.

In the northeastern part of the West-Beskidian Piedmont, the genius loci of Těšín area (in the form of the legend of three brothers) was successfully used to the development of cross-border cooperation between the Czech Republic and Poland,

especially in the cultural sphere. Transport aspect of the genius loci was used in the European relations to highlight the historic road passing the West-Beskidian Piedmont from the Czech Republic to Poland. Genius loci in the form of significant presence of evangelic religion was used to gain publicity of cultural heritage of Jiří Třanovský in the sphere of tourism (Memorial of J. Třanovský in Třanovice). Genius loci of iron and steel industry in Těšín area was managed to successfully develop both its own metallurgical production and also in the establishment of technical monuments. The name of a composer Leoš Janáček, who achieved world fame, is primarily associated with the development of culture but also with transportation. Genius loci of coal mining was perfectly used when transforming this activity in Poland, in the Czech Republic mainly in the basin part of the region.

In the Frenštát Depression, where the tradition of iron and steel industry in the Slovak-Czech cross-border region originates, this form of genius loci was not preserved. Increasing interest in healthy nutrition has led to a renaissance of growing buckwheat.

Genius regionis of the Štramberk Highlands is associated with the town of Štramberk. Special attention is given to gourmet specialties. Town of Kopřivnice with its tradition of car manufacturing benefits also from the genius loci in the form of two world personalities (Z. Burian, E. Zátopek). The landscape is also strongly linked with the genius loci of urban conservation Nový Jičín and Příbor.

Genius loci of the Kelč Hills significantly participates primarily in the development of the town Bystřice pod Hostýnem and activities related to the processing of beech wood.

Prof. PaedDr. Jaroslav Vencálek, CSc.

Inštitút politológie

Filozofická fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

Ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov

E-mail: jaroslav.vencalek@unipo.sk